
Béla Tomka

A társadalomtörténet-írás nemzetközi intézményesülésének állomásai.

A Nemzetközi Társadalomtörténeti Társaság létrejöttéről

[The Institutionalization of International Social History: The Foundation of the
International Social History Association]

Századok, vol. 139 (2005), no. 6, 1563-1566.

netírás hagyományos centrumain kívül élő történészek emancipálódását – Jürgen Kocka megnyitó beszédében maga is hangsúlyozta ezeket a szándékokat. Mindez egyfelől tükröződött a konferencia-résztevők és előadók arányaiban, melyek között az európai dominancia ezúttal nem érvényesült. A szekciók tematikájában ugyancsak látható volt az Európán kívüli országok és régiók problematikájának növekvő súlya, a globális történeti kérdések iránti érdeklődés és ezzel együtt bizonyos, eddig inkább csak egy-egy régióhoz kapcsolódó kérdések globális megközelítésének igénye. Ennyiben indokolt lehet a történész szakmán belül is a globalizáció hatásáról beszélni. Ugyanakkor nem állíthatjuk, hogy a globalizáció valamiféle homogén, hasonló témákkal és azonos módszertannal rendelkező, egységesülő „nemzetközi” történetírás felvonulását-létrejöttét vagy akár csak ebbe az irányba való elmozdulását eredményezte a konferencián. Éppen ellenkezőleg: a kutatót földrajzi területek és témák kitágulása láthatóan egyfajta fragmentálódáshoz is vezet a nemzetközi történetírásban, mely egyben a globalizációval ellentétes következményekkel jár, hiszen sok tekintetben gátolja az intenzív együttműködést/egymásrahatást. E fragmentálódás jele, hogy a konferencián nem volt látható olyan kérdés, megközelítés vagy módszer, amely — pl. korábban a kvantitatív történetíráshoz, vagy később a posztmodern történetíráshoz hasonlóan — ha nem is uralkodott, de történész-tömegeket volt képes befolyásolni és azonos irányba terelni. Inkább azt tapasztalhattuk, hogy a történészek a korábbinál nehezebben találnak ilyen közös platformot, ezért állítjuk azt, hogy a szakma — legalábbis globális perspektívából — fragmentálódik. Mindazonáltal kérdés az, hogy e tendenciák tartósak maradnak-e. Valószínűleg erre is választ kapunk a következő Történész Világkongresszuson, melynek rendezési jogát 2010-re Amszterdam nyerte el.

A TÁRSADALOMTÖRTÉNET-ÍRÁS NEMZETKÖZI INTÉZMÉNYESÜLÉSÉNEK ÁLLOMÁSAI

A Nemzetközi Társadalomtörténeti Társaság létrejöttéről

A tudományágak intézményesülésének és a többi tudományterülettel való emancipálódásának három talán legfontosabb tényezője a szakmai tudományos társaságok megszerveződése, saját folyóiratok megjelenése, valamint a specializált tudományos konferenciák megrendezése. Ami a társadalomtörténetet illeti, az egyes nemzetek szintjén rendszerint már eddig is mindhárom előfeltétel létezett. A német, brit vagy francia példák ismertek, így itt jólesően csak azt állapítjuk meg, hogy ezen a téren ma már Magyarország sem kivétel — gondoljunk a Hajnal István kör, a HIK éves konferenciája és a *Korall* hármására —, még ha tartalmi téren korántsem lehetünk elégedettek. Nemzetközi téren azonban a legutóbbi időikig nem volt teljes a társadalomtörténet intézményesü-

lése. Folyóiratokból eddig sem volt hiány, hiszen a legtekintélyesebb ilyen kiadványok — bár többnyire azon országok tudományos életébe voltak legmélyebben beágyazva, ahol szerkesztették őket — tág teret biztosítottak a nemzetközi tudományos diskurzusnak is — sőt van olyan folyóirat, amelyiknek címében is megjelenik ez a program (*International Review of Social History*). A nemzetközi társadalomtörténeti konferenciák hosszú ideig egy-egy társadalomtörténeti szubdiszciplína rendezvényei voltak, mint például a nagy múltra visszatekintő nemzetközi várostörténeti konferenciák. Az utóbbi évtizedben itt is nagyot haladt előre a társadalomtörténet mint diszciplína intézményesülése. 1998 óta ugyanis két évente megrendezik a *European Social Science History Conference*-t is, mely — minden itt nem részletezhető hiányossága ellenére — kezdi betölteni a tudományterület nemzetközi konferenciájának szerepét.

A tudós társaságokat illetően azonban az előző két területtől alapvetően eltért a helyzet. Specializált, a társadalomtörténet bizonyos területeit lefedő társaságok léteztek és léteznek, melyekre ismét példa lehet a várostörténet (*European Association for Urban History*). Az egész társadalomtörténetírást átfogó, azt szakmailag szervezni és reprezentálni hivatott nemzetközi tudományos társaság azonban a legutóbbi időkig hiányzott.

Ez az űr annál is inkább meglepő, mert a történetírás számos más ága már régóta rendelkezik ilyen önszerveződéssel. A gazdaságtörténet-írás nemzetközi szervezete például évtizedek óta működik (*International Association of Economic History*), de a társadalomtörténet-íráshoz képest lényegesen kisebb területek is régóta rendelkeznek önálló tudományos társasággal (*International Society for the Didactics of History* vagy a *Society for the Study of the Crusades and the Latin East*). A tudós társaságok léte természetesen nem elsősorban presztízhkérdés, hanem komoly gyakorlati jelentőséggel bír az adott tudományterület művelői számára, amelyről az alábbiakban még szó lesz.

A sokáig — a társadalomtörténet legnagyobb expanziója idején is — meglévő hiány oka komoly vita tárgya lehetne: minden bizonnyal szerepet játszott benne a lehetséges társadalomtörténeti témák és aldiszciplínák sokszínűsége éppúgy, mint a társadalomtörténet módszertani heterogenitása. Bizonyosan hatottak szubjektív tényezők is: hosszú ideig nem akadt olyan tekintélyes, invenciózus, nagy nemzetközi kapcsolatrendszerrel, szilárd intézményi háttérrel és több országban támogató kollégákkal rendelkező társadalomtörténész, aki vállalta volna a szervezés aprómunkáját.

A teljes képhez tartozik, hogy a nemzetközi társadalomtörténeti kutatásokat hosszú ideig (1951–2002) a *Commission internationale d'histoire des mouvements sociaux et des structures sociales* igyekezett összefogni, de ez több ok miatt sem sikerült számára. Mindenekelőtt a szervezet — mint azt neve is mutatja — eredetileg sokkal kevésbé átfogó céllal jött létre. Emellett a társaság erős francia befolyás alatt állt, márpedig a francia tudományosság az utóbbi évtizedekben minden erénye ellenére egyre kisebb lehetőségekkel rendelkezett az angolszász orientációjú tudományos központokkal, illetve iskolákkal szemben. Ráadásul a szervezet francia irányítójának halála végképp ellehetetlenítette a további működést, s a bizottság teljes megszűnéséhez is vezetett.

Az eddigiekben bemutatott hiányt többen tartották elfogadhatatlannak. 2002-ben Jürgen Kocka (Berlin) kezdeményezésére neves társadalomtörténészek jónevű kutatóintézetek képviselőiben — Marcel van der Linden (*International Institute of Social History*, Amszterdam), Bo Strath (*European University Institute*, Firenze), Path Thane (*Institute of Historical Research*, London), Klaus Tenfelde (*Institut für Soziale Bewegungen*, Bochum), Francis Demier (*Institut d'histoire sociale*, Párizs) — Berlinben létrehozták a Nemzetközi Társadalomtörténeti Bizottságot (*International Social History Committee*), melynek székhelye Amszterdam lett. A bizottság fő feladatának tekintette, hogy előkészítse egy nagyobb, a társadalomtörténet-írást nemzetközi szinten átfogó szervezet megalakítását.

Ezen előzmények után 2005. július 8-án Sydney-ben, a Történész Világkongresszus alkalmával létrejött a Nemzetközi Társadalomtörténeti Társaság (*International Social History Association*). A társaságot 10 történész alapította meg a következő országokból: Ausztrália, Franciaország, Hollandia, Japán, Kanada, Magyarország, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Svédország.

A társaság alapszabályban lefektetett fő célja lett, hogy

- fenntartsa és fejlessze a különböző országokban élő és a legszélesebb értelemben vett társadalomtörténet iránt érdeklődő kutatók közötti személyes kapcsolatokat;
- rendszeresen társadalomtörténeti témájú találkozókát szervezzen (beleértve a nemzetközi konferenciákat);
- támogassa a társadalomtörténeti témájú kutatásokat, publikációkat és más módon is elősegítse a társadalomtörténet terjedését.

Bár ezek a célkitűzések általánosak s hosszú távra szólnak, a társadalomtörténet-írás szempontjából már rövid távon is lehetnek előnyös hatásai az *International Social History Association* (a továbbiakban: *ISHA*) létrejöttének. Ezek közé tartozik, hogy a társaság kérheti felvételét más nemzetközi társaságokba, mindenképp a Történész Világkongresszusokat ötévente megrendező Nemzetközi Történész Társaságba (*International Committee of Historical Sciences*, *ICHS*), s így lehetővé válik, hogy beleszóljon a nagy nemzetközi történészkongresszusok tematikájának meghatározásába. Ezáltal a jövőben ezeken a konferenciákon több társadalomtörténeti szekció megszervezésére nyílnak lehetőségek. Ezzel kapcsolatban már konkrét tervek is születtek: Bo Strath egy, a szociálpolitikával kapcsolatos szekció szervezését készíti elő a következő, 2010-es amszterdami Történész Világkongresszusra, s azonos témában kisebb műhelyszemináriumokat szervez az addig hátralévő időben.

Az *ISHA* szintén tervbe vette más kisebb, tematikus konferenciák (*workshops*) szervezését — az elsőt Bellaggio-ban a társadalomtörténetírás jövőjéről —, a társadalomtörténetírás helyzetével foglalkozó jelentések (*reports*) összeállítását, valamint egy angol nyelvű hírlevél indítását. Utóbbi szerkesztésére angol anyanyelvű vállalkozó(ka)t kerestek, ami erősen korlátozta a lehetséges jelöltek körét, de ezen beszámoló fogalmazása idején (2005 szeptemberében) már körvonalazódott a *Newsletter* stábjá: ausztrál társadalomtörténészek vál-

lalták a szerkesztési feladatokat (Lucy Taksa és társai). A hírlevél elektronikus formában jut majd el az érdeklődőkhöz.

A társaság székhelye Amszterdam lett. Ez mindenekelőtt azzal magyarázható, hogy itt található a világ egyik legnagyobb társadalomtörténeti kutatóintézete (az említett *International Institute of Social History*), melynek igazgatója, Marcel van der Linden a szervezés nagy részét már eddig is magára vállalta. Egyben az intézet kiváló infrastruktúrája is nagy segítség lehet az ilyennel várhatóan a jövőben sem rendelkező ISHA számára.

Az alapító gyűlés résztvevői megválasztották az ISHA tisztségviselőit is. A fentiek alapján nem meglepő, hogy a társaság első elnökének az alapítók a többször említett Marcel van der Lindent választották. A végrehajtó bizottságba — amely az 5 évente tervezett közgyűlések között a legfontosabb döntéshozó szerv — 12 tag került.

Az ISHA tagja lehet bármely a társadalomtörténettel foglalkozó egyén és tudományos társaság. A felvétélről a közgyűlés dönt a vb javaslata alapján. A felvételi kérelmeket az utóbbi testülethez kell benyújtani. Az éves tagsági díj egyéneknek 25 euro, diákoknak 15 euro, szervezeteknek 300 euro. A társaságba egyéni tagok és az említett öt intézet mellett máris felvételt kérte a *Canadian Committee on Labour History* és az *Australian Society for the Study of Labour History*.

Ezen a ponton szükségesnek tűnik néhány megjegyzés a magyar történetírás számára kínálkozó lehetőségekről és ezek kihasználásának feltételeiről. Nyilvánvalóan kedvező volna a hazai társadalomtörténet-írás fejlődése szempontjából, ha minél több magyar társadalomtörténész nyerne felvételt a társaságba, s ezáltal közvetlenül is bekapcsolódhatna az ISHA információáramlásába. Szintén előnyös volna, ha a HIK is — mint egyetlen magyarországi társadalomtörténeti egyesület — taggá válna. Az egyéni és az intézményi tagság lehetővé tenné például azt, hogy a számunkra fontos, a magyar társadalomtörténettel kapcsolatos témák megfelelő figyelmet kapjanak az ISHA munkájában (konferenciák stb.). A HIK tagsága egyértelműen fokozná a társaság tagsága és döntéshozói körében a magyar társadalomtörténet iránti érdeklődést.

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy a nemzetközi társadalomtörténetírás intézményesülése némileg rendhagyó módon történt, hiszen a nemzetközi tudós társaság csak nemrégiben, más diszciplínákhoz képest megkésve jött létre. Az eddigi tapasztalatok alapján feltételezhetjük, hogy az ISHA tevékenysége idővel további impulzusokat ad a társadalomtörténet-írásnak. Ezt mindenekelőtt azáltal érheti el, hogy újabb szakmai fórumok létrehozásával, a kutatók közötti személyes kapcsolatok és kommunikáció javításával erősíti annak nemzetközi jellegét. E lehetőségek nyitva állnak a magyar társadalomtörténészek előtt is.